

DE
VERITATE ÆSTHETICA

Dissertatio.

Cujus

Partem Tertiām,

Venia Ampliss. Ord. Phil. Aboëns.

Publico examini modeste offerunt

Mag. MICHAËL CHORÆUS,

Eloquentiae Docens,

Et

CAROLUS HENRICUS ASP,

Satacundensis,

In Auditorio Majori die 15 Junii 1801,

Horis a. m. solitis.

ABOË,

In Officina FRENCKELLIANA,

Corrigenda in Parte Prima.

- Pag. 4 lin. 22 leg. *quavis*
 pag. 11 l. 18 leg. *minimam elocutionis partem*
 p. 12 l. 3 leg. *quando dicimus* l. 14 leg. *debent* l. 18 leg. *minae*
 p. 13 l. 27. del. *si quis*,
 p. 16 leg. *falsitates*
 p. 19. leg. *benigno*.

KANSALLIS-
KIRJASTO

In Parte Secunda.

- p. 21 l. 8 leg. *possibile* l. 12. leg. *admodum sint*
 p. 23 l. 1 leg. *mixtione* l. 11 leg. *edocet* l. 23 leg. *repugnant*
 l. 25. leg. *debruunt*.
 p. 24 l. 12 leg. *maxime sublimem* l. 19 leg. *praemio*
 p. 26 in not. a. lin. 1 leg. *ardaces* b. l. 4 leg. *nos latet* l. 7.
 leg. *ex arboribus de monte Ida* l. 9 leg. *in mari* l. 10 leg.
potuisse
 p. 27 l. 26 leg. *singere denui*
 p. 28 l. 3 leg. *andeat* l. 12 leg. *non timeat*
 p. 32 l. 15 leg. *valuerimus* l. 23 leg. *superfuerit*
 p. 33 l. 14 leg. *Insus*
 p. 34 l. 13 leg. *clara & perspicua* l. 15. leg. *primo Iliadis li-*
bro l. 21 leg. *jaculatus eß*
 p. 35 l. 20 leg. *haurire dubitaret*

In Parte Tertia.

- p. 37 l. 1 leg. *obdormierit* l. 8 leg. *æque pertinet hæc imago*.
 p. 38 in not. f. leg. *præcepta*
 p. 41 l. 6. leg. *ingenii* l. 15 leg. *delectasset*
 p. 46 l. 21. leg. *ipse adierit*
 p. 48 leg. *five inductiones*
 p. 49 l. 7 delectatur: ut
 p. 50 l. 6 leg. *argumentationes* l. 19 leg. *poteris*.

Cetera autem leviora forsan vitia, ut commata & alia ejusdem indi-
 lis, corrigat ipse Lector Benevolus; graviora autem in posterum emen-
 dare conabimur.

cacuminibus obdormit tenerimæ conjugis amore delinitus, ac si expergesfactus objurgationibus indulserit, non enim est mihi Deus, neque *Juno* Dea, sed hæc est calliditas illecebrarum ope victrix, ille autem humana est constantia & virtus, quam vel præstantissimam *Cupido* saepe vincit. Si *Mars* vulneratur atque clamorem centum hominum illo majorem edit, ad vim belli pingendam æque pertinet, eandemque habet majestatem, ac illa qua alio loco Deum uno passu ex uno regno ad alterum transire pingit; nec non solent vulnera bellorum esse comites. Si autem nostræ sanctissimæ & sublimiori religioni ejusmodi immisceantur fabulæ, id quidem æquo animo ferre nemo possit sed uti turpe & falsissimum erit reprehendendum. Si nautæ quales cecinit *Camouens* tempestate pressi vota fundant calidissima ad sanctissimum, quem nos colimus religionis auctorem, & *Venus* precibus hisce responderit, ac si huic religionem Christianam propagandi cura committitur, quis est tam & stultus & irreligious, vel tam parum in æstheticis versatus, quin ad ejusmodi monstra animus ejus horreat, idque eo magis quo, certius constat, ejusmodi deliria opportunitatem probra in ipsam sanctissimam religionem conjiciendi subministrale impiis uberrimam. Si denique *Miltonus* palatum exstruit in orco splendidissimum, si Diaboli majores ut possent illud intrare, in pygmæos transmutantur; si Deus ipse decernit ut victores sint angeli, & nihil tamen minus victoria anceps & dubia est; si vel

summa inquam & celsissima ingenia in ejusmodi abeunt errores; cuicunque tamen facile patet, ut omnia tempori, loco, rei, personis convenient suis, primam esse debere, quam in litteris elegantioribus observare oportet regulam.

§. VIII.

Sic igitur impetravimus ut poëtis fingere liceret, quod jus si illis abstuleris, penitus tolletur divina ars quæ tota quanta inde pendet f). Sed simul hoc inculcavimus præceptum, quod probabiliora fingere debeat vates: quibus observatis *Horatii* regulam, totam illam, de qua disputatur æstheticam veritatem complecti constabit:

*Ficta voluptatis caussa sint proximæ veris,
nec quodcumque velit poscat sibi fabula credi*

hæc igitur prima est atque præcipua veritatis conditio.

Valeat hoc præceptum de omnibus artibus, ubi quid fingere ac ingeniose invenire licet. Sic de pittoris, de cælatoris, de sculptoris, de architecti arte,

f) Sic saltem *Arist* calculos subduxit, & omnes post illum præceptis lib. eleg. tradentes. Vide cap. VII, libri de Poëse.

te, & opera, quæque aliæ artes tales sunt. Cum autem diva poësis & exemplis fertilissima sit, & ab eadem suas observationes maxime defumserint doctores, nobis etiam illorum premere liceat vestigia. Ad picturam igitur studiose referatur oportet veritatis observandæ regula, ab ipsa fabula exordiendo & ad minimas progrediendo operis partes. De ipsa nempe fabula, de operis quasi actione, præceperunt artium elegantiorum magistri, ut una sit. Hoc præceptum inculcavit jam dudum *Aristoteles* g); idem inculcant hodie omnes quotquot leges artibus ferunt, & quidem summo inculcent jure. Ita enim comparatae sunt animi nostri facultates, ut si ad plures res distrahabantur, vis earum hebetetur; cumque omnis ars in eo occupata sit, ut summam pariat delectationem; sequitur ut unitas in omnibus operibus virtus esse debeat palmaria. Est unitas veluti prisma, in quo pulcherrimi colores simul colliguntur, neque adhuc meliorem pulchri definitionem invenit orbis litteratus, quam quod sit feliciter exhibita multarum partium unitas. Ex eadem ratione qua unitatem fabulæ esse servandam præceperunt doctores, temporis quoque ac loci illam urserunt, adeo ut præcepta de tribus unitatibus neque in amplissimis operibus, neque in compendijs æstheticis prætermissa cer-

F 2

nas.

g) Hæc sunt illius verba χεὶ γν, παθαπεὶ γν ταῖς ἀλλας μημῆταις η μια μημοις ἔνες εἰς & quæ sequuntur,

nas. Nos autem de his agere differimus, donec ad dramaticum genus, ubi præcipue quasi regnare debent, pervenimus speciatim examinandum. Hoc autem loco sufficiat monuisse omnia poëmata, quibus nullus certus propositus est finis, quæ nullum totum constituant, esse inepta censenda. Omnes itaque partes ad totum quoddam constituendum conferant necesse est, atque ita conferant, ut lector nexus illas inter perspicere valeat. Nemo quidem negare potest Museum *Fintac*, cuius descriptionem nobis dedit ingeniosissimus auctor, quamque heie utpote multorum quæ habentur poëmatum imaginem adferre licet, unum esse, hoc est intra definitos parietes inclusum; sed est hæc quoque sola, quam ibi invenire tibi licet, unitas ^{h)}, quemadmodum libris multis nulla alia inest, quam quæ in voluminis compage consistit. Ratio humana in omnibus rebus nexus postu-

b) Le cabinet où il fut introduit, annonçoit la multiplicité des études, & la foule des connaissances. On voyoit le plancher couvert d'in folio pele mele entassés, de rouleaux de stampes, de cartes déployées, & de manuscrits semés au basard; sur une table un Tacite ouverte à côté d'une lampe sépulcrale, entourée de medailles antiques; plus loin un telescope sur son affut, l'esquisse d'un tableau sur le chevalet, un modèle de bas relief en cire, des morceaux d'histoire naturelle; & du parquet au plafond, des rayons de livres pittoresquement renversés. Vid. *Contes Moreaux* par Marmontel, Tom. Second, p. 241.

postulat, quid, quod eo usque severitatis procedit, ut in litteris elegantioribus partium omnium convenientiam & consensum urgeat, quod quidem præceptum summa ingenia diligenter observasse videbis. *Aristoteles* totum de fatis *Ulyssis* librum paucis lineis exponit *i*), quo eadem ratione veri ingeni quivis fœtus exponi & potest & debet. Vera itaque est totius poëmatis fabula, non quia unicum pingit Heroëm, sed quia unam actionem, non quia plures actiones timeat exponere, sed quia hæ omnes, omnes episodi ad principalem illam actionem commode possunt referri. Neque necessarium ducimus, ut nisi una linea indicemus, nihil absurdum & absurdi dignum esse quod actionem constituat operis: non enim lectorem delectaverat *Homerus* ipse quamvis in elocutione excellentissima dote ornatus, si *Ulyssem* ad Iunam, sit inepto forsan exemplo venia indulgentissima, iter facere permisisset, atque ejus sub hoc itinere fata cecinisset. Cujuscunque videlicet poëmatis fabula non tantum una sit, ut vera recte habeatur, sed etiam probabilis, sed etiam lectu digna,

F 3

quod

---

i) Αποδημώντος τῶν ετη πολλα, καὶ παραφυλατίουντες ὑπὸ τῶν ποσειδῶν καὶ μέντοι ὄντος. Ετι δὲ τον αὐτὸν ετῶν εχαντῶν, ως τα Χρῆματα, ὑπὸ μητηρῶν αναλογεῖσαι, καὶ τον ὄντον επιβελευτεῖσαι, αὐτοις αφικνεῖσαι χειραπόθεις, καὶ συνεγνωστας τῶν, αὐτοις επιτεμενος, αὐτοις μεν Εσωθή, τας δε εχεξέ διεφθειρε. Vid. cap. 16. ποτικῆς.

quod lubentius largieris spero, ubi ad singula poëseos genera examinanda ordinis secuti legem nos contulerimus.

§. IX.

Sed non sufficit, ut in ipsa tantum fabula insit veritas; in singulis quoque partibus, quæ membra, ut ita dicam, constituunt operis cuiusvis, inveniatur necesse est. Huc referre licet narrationes, argumentationes, mores, affectus & quæ sunt reliqua, in quibus omnibus reperiatur oportet veritas, cuius in sequentibus nobis forsan licebit attingere naturam. Ad narrationes quod attinet, cuique facile constat, eas in epico quidem genere præcipue locum habere, sed in dramatico etiam eas adhiberi neminem fugit: res itaque maximi ponderis est ad illarum attendere veritatem. Qui narrat, credi vult; sed cum nihil absurdum sive dignum videatur, sequitur ut vera referat narraturus, si probari cupit. Sed tamen inaudita, singularia atque fidem primo intuitu respiciuntia saepissime illam admittunt; atque ex auctoris pendet artificio, vero similitatem illis etiam comparare, quæ ad fidem haud prona esse videntur. Nam quod cecinit sublimis poëta:

καὶ ἀπίστον εμῆσατο πίστον
εμμένει τὸ πολλάκις.

id quidem latius patet. Saepissime accidere potest, ut

ut compages casuum possibilium, quos nunquam antea experti sumus, falsa nobis obveniat atque reprehendenda; sed si singulas narrationis partes apte componere noveris; si facto antea probato quasi fulcro suo superstruas inauditum illud, quod probare cupis; si ad fidem pariendam incredibili rei aliud adhibere vales exemplum adhuc magis a fide alienum, cuius tamen veritatem experientia confirmavit: si ad hæc omnia follicite attenderis; invenies mentes hominum satis pronas ad unum alterius caussa concedendum. Ita enim comparata est mens humana, ut casuum similium exspectationi nimium quantum indulgeat k): nonne unum æque verum esse poterit ac alterum? quæstio est, quam in vita communi quotidie repeti audies; atque ars auctoris in eo sæpiissime consistit, quod licentia sibi hoc respectu concessa callide ac moderate in narrationibus contexendis utatur.

Sed ad veritatem narrationum requiritur præterea multarum rerum convenientia, ut exempli caussa loci, temporis, personarum, & qui narrant & quibus narratur, cætera ut taceam. Si Nestor Home-

---

k) Par une espece de paralogisme qui nous est naturel, nous concluons de ce qu'une chose est véritable que celle, qui la suit doit l'être. Sic argumentatur Aristotelem secutus Cel. Marmontel. Vide ejus librum de Poësi Gallica Tom. 2. p. 14. Clr. Arist. montanus Cap. XVIII.

Homericus suas cum Gigantibus monstrisque montanis pugnas, suam in illis oppugnandis fortitudinem, in tentorio Achillis celebrat, facilem habebit excusationem: est enim senex, adeo in tentorio Achillis, requirit res, ut auctoritatem quandam sibi vindicet. Sed si longas suas ad nominis sui gloriam celebrandam orationes in ardentissima pugna idem recitaverit, minime probandus erit 1). Nemo quidem negare potest, narrationem Theramenis, qua Theseum de maxime horrenda filii carissimi morte certiore facit, esse egregiam, esse majestate plenissimam. Quis sublimiores his scriperit versus:

*Cependant sur le dos de la plaine liquide,
S'eleve a gros Bouillons une Montagne humide.
L'onde approche, se brise & vomit a nos yeux,
Parmi des flots d'ecume un monstre furieux.
Son front large est armé de cornes menaçantes.
Tout son corps est couvert d'ecailles jaunissantes.
Indomtable Taureau dragon impétueux
sa croupe se recourbe en replis tortueux.*

Ses

1) Neque defuere Critici qui hoc etiam nomine *Homerum* taxarunt, quod Heroas suos in occasionibus tam ineptis longioribus indulgere narrationibus passus est: de quo Consulas *Marmont*.

*Ses longs mugissemens font trembler le rivage.
Le Ciel avec horreur voit ce monstre sauvage,
la terre s'en emeut, l'air en est infecté
le flot, qui l'apporta, recule épouvanté.
Tout fuit, & sans s'arrêter d'un courage inutile,
dans le Temple voisin chacun cherche un azile m).*

Pulchra utique sunt hæc, sed veritati quomodo satisfaciunt? Estne vir severus moribus principis adolescentis formandis præpositus poëta? estne pater elegantiorum artium magister, cui recitare juvat sua carmina? Unde utriusque otii tantum accessit, quantum ad longam hanc orationem & recitandam & audiendam requiritur? Amicus qui socii duleissimi fatum narrat, pater qui filium carissimum amisit, non verborum multitudini indulgent, sed suspiriis, non per imagines narrant, sed per lacrimas, vel potius per grave illud & horrendum desperati animi silentium. Non est itaque quod miremur, omnes fere doctores æstheticos hoc præpostoræ eloquentiæ reprehendisse exemplum n). Sed quod *Æneas Dido*-ni sua fata narraturus latius, evagetur id quidem nemo improbaverit. Convenit & loco & tempori:

G

Con-

---

m) Vide *Pbedre de Racine* A& V. Scen. VI. —

n) Vide Boileau Tom. IV a pag. 227 usque ad pag. 266.
Vide Marmontel, *Voltaire*, *Home* & multos alios,

convenit utriusque ingenio, atque conditioni. *Aeneas* multa tulit, quam dulce autem est, quam naturæ convenit, fata sua superata aliis enarare? *Dido* est foemina; quam igitur libenter exaudiat illa oportet? est insuper *Aeneæ* amicissima, quam vero libenter audimus, quem amamus?

Si præterea narrationem tuam veram efficere volueris, cura ut vocem, ut verba ad rei naturam adcommodes. *Virgilius* tempestatem descripturus, grandis, sublimis, amplus est, atque sic phantasiæ faviter permulcet.

Ruit arduus æther

& pluvia ingenti fata lata boumque labores
diluit: implentur fossæ, & cava flumina crescunt
cum sonitu, fervetque fretis spirantibus æquor
ipse pater, media nimborum in nocte, corusca
fulmina molitur dextra: quo maximo
motu terra tremuit: fugere feræ & mortalia corda
per gentes humiliis stravit pavor.

Sed si quis in horrenda ejusmodi tempestate vitæ periculum ipse adiit, atque ubi in littore pedem posuerit, amico narret, quæ expertus fuerit; brevior sit, & ad movendum quam ad delectandum magis adcommodata ejus oratio, in primis si gravissima fuerit passus. Matrem desperatam, patrem moribundum,

dum, filium infelicissimum vel quemcunque vehe-
mentiori adfectu commotum si induxeris narrantes;
non est quod flores & imagines, quod ingeniosas
sententias illos proferre patiaris: hoc non magis con-
venit, quam si gressibus ad saltatoriæ artis leges mol-
liter compositis funus prosequereris.

§. X.

Quemadmodum in vita humana summum jus
summa sœpe fiat injuria; ita etiam in Aestheticis
summam veritatem summæ falsitatis naturam posse
aliquando induere constat. Valet hoc in primis de
argumentationibus, quæ ad logicum dispositæ rigo-
rem veræ quidem sunt, sed quæ in poësi exempli
gratia, adhibitæ veritatis plerumque speciem amittunt.
Dixit quidem Quintilianus de eloquentia: *lo-*
couples & speciosa vult esse, quorum nihil affequitur
si conclusionibus certis & crebris & in unam prope for-
manam cadentibus concisa, & contemptum ex humilitate, &
odium ex quadam fervitute, & ex copia servitutem & ex
amplitudine fastidium tulerit: feratur autem non de semi-
tis, sed campis & quæ sunt reliqua. Quod si hoc de
eloquentia valet, quanto justius ad poësin applicari
poterit, cui quidem majorem licentiam nemo dene-
gaverit. Severam igitur syllogismi formam in ope-
re quovis æstheticæ adhibere & alienum & ridicu-
lum esset. Differunt inter se logicus atque rhetori-
cus syllogismus eo, quod ille nullas admittat nisi

exactæ veritati convenientes præmissas, nudis verbis breviter expressas; hic autem & probabilibus indulgeat & ornate singula proponat. Imaginatio atque sensus, non æque severi judices sunt ac intellec-tus. Hic ad litteram iudicat, illa voluptate abrepta minuscularum quarumvis culparum obliviscitur. Hic gravis est pater, illa mater indulgentior. Sed nihil tamen absurdum, nihil quod puerile sit aut ridiculum, insit argumentationibus sive illa epichiremata fuerint sive enthymemata, sine inductiones & exempla o). Constat quidem inductionem præcipuam fuisse Socratis argumentandi rationem, qua in discipulis suis docendis felicissime usus est. Quo autem splendidior, quo evidentior efficaciorque est; eo etiam plus adhibendum est curæ, ut vera sit. Quintilianus Ciceronem secutus exemplum adserit falsæ inductionis evidenissimum. Dic mihi Xenophontis uxor si vicina tua melius habeat aurum quam tu habes, tuum an illius malis? illius inquit. Quid si vestem &c ceterum ornatum muliebrem pretii majoris habeat, quam tu habes;

o) Frälsaren ville ej nyttja facklor, ej en gång sjelfva Himmelens facklor vid sin begravning, för att förekomma all flåt vid begravningar, hoc est enthymema, sed enthymema absurdissimum: æque ac hoc: at så mycket snarare göra sin upståndelse bekant, lät han först se sig af Quintinor, quæ quidem argumentatio quam insulsa sit, nemo non videt.

bes, tuum an illius malis? illius vero respondit. Age inquit, si virum illa meliorem habeat quam tu habes, vivunne tuum an illius malis? Hic docente eodem Quintilianu mulier erubuit. Falsæ erant præmissæ, unde labem contraxit conclusio p). Cum poëtæ & oratori etiam pro argumento exemplum vel allegoriam adhibere liceat; summa ope niti eum decet, ut ne quid discrepans vel absolum in medium proferat; sed curet ut omnibus æque præclara insit veritas ac in fabula ista, cuius mentionem fecit Aristoteles, cuique plus ponderis recte addidit quam firmissimo cuivis argumento: fabulam puto, quam protulit Stefcchorus poëta in concilio Himerensum, qui Phalaridi ad Tyrannidem adspiranti militum manum in custodiā corporis imprudenter concedere parabant. Exempli igitur loco fabulam iis proposuit de equo, qui auxilium hominis contra vim cervi imploravit, cuique homo respondit, se quidem ad illum adjuvandum esse paratum, sed hac conditione ut equus fræna ore acciperet & dorsum suum confeendi permetteret; quod ille cum permitteret, auxiliū loco servitutis jugum accepit perpetuum q). Cum autem similitudine afferenda rem demonstrare volueris, id præcipue cures, ut similitudo & a rebus veris petatur & clare appareat. Si dixeris exempli gratia

G 3

quem-

---

p) Vide *Quintilianum* Lib. V, Cap. XI.

q) Vide *Arist. Rhet.* Cap. XXI, Libri secundi.

quemadmodum vetus navis ita etiam vetus amicitia optima est, dixeris quod nemo sanus probaverit utpote experientiae repugnans. Si autem amicitiam veterem cum veteri vino comparaveris, non minus elegans quam vera tua erit similitudo. Sunt nonnullae argumentationes, quarum falsitatem ægre possumus evincere, quamvis ut sublestæ fidei nobis obveniant; quod cum accidit, ad contrarium exemplum confugiamus oportet, ut in hoc, quod citare liceat, cum aptius aliud memoriae nunc non succurrat exemplum

Sjelf bør den vara fri, som fria män regerar
 quæ quidem argumentatio speciem præ se fert veritatis, sed quæ falsa erit si eandem in alia re adhibueris formam,

Sjelf bør den vara fet, som feta oxar drifver.
 ejus ad argumentationis normam vel sexcenta eiusdem indolis exempla componere ipse, si tibi placuerit, potes.

§. XI.

Doctrina de moribus præcipua erat pars veterum Rhetoricae, unde satis patet, quanti sit pondersis. Illorum nempe præcepta $\lambdaογις \piθη$ & $\piαθη$ spæctantia omnibus & cognita sunt, & esse debent. Mores autem consideravit Aristoteles vel ut virtutes, quibus ornatus sit oportet orator, vel ut ingenii

nit̄ notas, quas in aliis observare & adcuratissime depingere ad fidem dictis suis comparandam ejus est officium. Ad primas illas, quas nominavimus, retulit idem Φεοντινὸς ἀρετὴν & εὐοίαν, ad quas plures si quidem libuerit addi possunt. In hoc autem inter se differunt poëtæ & oratores, quod hi mores adhileant ut sic fidem inveniant, illi autem præcipue ut delectent. Quod itaque ad mores aliorum depingendos attinet, tanto major in ea re ponenda est cura, quanto difficultius sit negotium. Causa autem eur ex moribus feliciter depictis, præterquam quod plurimum probabilitatis orationi nostræ accedit, tantum voluptatis percipiamus, quærenda est in eo, quod dixit Stagirita: hominem esse animal μητινωτατὸν r). Cum vero inter omnes constet, mores exacte redditos, tantum habere in delectatione movenda efficaciæ, per se patere videtur, eo majori studio in id esse incumbendum, ut rite reddantur. In eo autem, si ad naturæ exemplarū describantur, posita est illa, quam in moribus quærimus veritas. Quod ut assequantur artifices, hominem in omnibus spectatum conditionibus cognoscere studeant, optimus enim, quem de homine legere possumus liber, homo ipse est. Non tamen negligenda sunt, quæ ad hanc rem illusfrandam immortalia summorum viorum

---

r) Qua de re plura videas in ipso laudati viri libro in primis capite 4. περὶ ποντικῆς.

rum ingenia protulerunt; idque eo minus, quo certius constat in nulla fere re nitidiora & elegantiora ac in hae, dedisse doctores præcepta. Aristoteles, quo neminem forsitan cum minori placendi conatu de eloquentia scripsisse putas, ubi mores suscipit de pingendos quasi sui oblitus ingenii eloquentiæ induluisse videtur, ac non philosophus tantummodo esse, sed orator, sed vates, sed pictor; nec argumentari, sed differere, non describere sed pingere: quod satis superque ei constabit, qui vel caput *decimum quartum* libri secundi de moribus juvenum perlegerre voluerit. In quo sane capite tam acutus, tam elegans, & delicatus est, ut ipfi *Horatio* palmam præripere videatur ^{s)}. Nobis itaque nihil aliud superest, nisi ut spicas quas ex aliorum agris raptim collegimus, in nostrum usum convertamus. Est itaque qua-

^{s)} Ne hoc temere asseruissse videamur. Nonnulla adferemus ex laudato loco; neque anxii sumus quid potissimum eligamus; quicquid enim arripiās præstantissimum est. οἱ μεγάλη νοοὶ ταὶ ἡθὴ εἰσιν επιθυμητοὶ, καὶ εἰσι ποιὲν ὥν αὐτοὶ επιθυμήσωσι. ευμηταβόλοι δὲ καὶ αἴφιοι, πρὸς τὰς επιθυμίας, καὶ σφόδρᾳ μεγαλεῖσι, ταχύ δὲ πανούσαι. Οὔτεισι γαρ αἱ Βεληνῆς, καὶ δὲ μεγαλαι, ὥσπερ αἱ τῶν καρμοντῶν διῆσι καὶ πέναι. Φιλοχερηματα δὲ ἡπτά, δια το μητῷ ἐνδειας πεπειρασθαι. καὶ εἰ κακοῦδεις αλλ ἱηδεῖς δια το μητῷ τεθεωρηναι πολλας καὶ ευπισσος δια το μητῷ πωλησει εξηπατηθαι. Sed jam fatis amplum est hoc speculum, in quo nosmet adspiciamus; nihil ergo ultra addam.

quadruplex ratio mores depingenti observanda. Aut enim secundum affectus, aut secundum *habitus*, aut secundum *actates*, aut denique secundum *fortunas* hominum illos consideret oportet. Sed non tamen est quod credat in his subsistendum esse rationibus. Latius adhuc patent, quæ in eandem rem monuit *Scaliger*. Vult nimirum ille, ut non modo illorum quæ adtulit *Stagirita*, rationem habeamus, sed etiam ad diversas gentes, ad diversas incolas, personas, officia atque sexus adtendamus, eamque rationem exemplis, quæ quidem nostro omnia suffragio probare non audenius, illustrat *t*). Neque reticendum est

H singu-

-
- c) Sic *Anglum* exempli gratia describit ut *perfidum*, *inflatum*, *ferum*, *stolidum*, *inertem*, *inhospitalem*, *immanem*. Sic Gallicorum mores ita reddit: sunt nimirum isti ad rem *adtentii*, *mobiles*, *leves*, *humani*, *hospitales*, *prodigi*, *belli*-*cosi* &c. *Svecicos* autem *Norvegios* & *Scotos* inter bellias refert: *Beluae sunt omnes*. Diversis officiis fungentur mores ita exhibet, ut sint *milites*, *exprobratores* operum suorum, *gloriosi*, *vani*: reliquas ut taceam virtutes. *Foeminas* acute peritringit: numquam illæ medioritatem illam tenent, quæ est inter nimium & parum, aut enim *minus quam canem* aut *plus quam senionem* illorum est symbolum. *Urbani* secundum ejus intentiam sunt *verbis quam factis* promptiores, *superbi non resistentibus*, *demissi resistentibus crocodili natura*. Quibus observationibus plures addere potest quicunque, cui *librum poëticæ Scaligeri tertium* perlegere placuerit,

singula, quibus operam damus studia suis ut dotibus florere, ita vitiis laborare, adeo ut Mathematicus, Metaphysicus, Poëta &c. suis sere quique soleant internosci moribus, quos tamen hic recensere superfluum ducimus. Circa illas vero, quæ de gentium & populorum moribus adferuntur observationes, tendendum est, ad tempora, ad culturam populi cujusque, ad mutatas rerum publicarum facies, ad cœli genium u) & multas alias res probe esse adtendendum, quibus nempe caussis præcipue adscribendæ sunt mutationes quas mores gentium subiisse constat. Neque igitur fas est, ut ad Scaligeri Normam mores nostri ævi depingantur, quod quidem in genere æque effet absurdum, ac si quis medicos exempli cauita hodie & apud nos in scenam introduxerit iisdem vestimentis ornatos, iisdem absurditatibus indulgentes, ob quas illos olim perstrinxit Molierus. Unde tamen illum defendere non volumus errorem, quasi in genere singulis populis suum non effet proprium ingenium, quod in mores illorum formandos

ninium

---

u) Singulis hisce momentis plura volumina impleri possunt. Sic exempli gratia magna orta est pugna inter eruditos, ut inter Montesq. & Helvet. de efficacia Climatuum in mores formandos. Neque in nostra patria defuerunt ingenia, quæ in hac re illustranda immortalem collocarunt operam. Opus Cel. Neikter hanc materiam spectans omnibus notum est: ut faceam quæ ad Pindum *Auracium* prodierunt ingenii monumenta.

nimum quantum habeat efficaciæ; quodque ne ipsius quidem temporis manus penitus delere plerumque valet, summa igitur animi solertia pictori atque Poëtæ observandum.

Cum autem tam multas easque varias res simul complecti debeat morum pictor; cum singuli affectus quibus obnoxii sumus, moribus nostris imperent; cum cuique ætati sui sint mores, æque ac cuique fortunæ, cuique conditioni & muneri; cum plures saepe res eæque haud raro minoris pretiæ, maximum in mores formandos habeant momentum, adeo ut exempli caussa certis morbis laborantes, certis corporis virtutis adflicti, quid quod sitientes & esurientes suos habeant mores, diversum prodant ingenium; quis est qui non caussam videat, cur ea opera perfectu sint difficillima, ut exempli gratia Tragœdiæ & Comœdiæ, in quibus morum pictura ex quilita obtinet, quis est qui non videat, moribus accurate exprimendis summopere studendum. Hinc summa ope nisi deceat quemvis vel oratorem vel pictorem vel vatem &c. ut armatis experientiae oculis usque ad imas medullas hominis penetrare conetur. Hinc nihil parvum, nihil indifferens est hominibus cognoscendis studenti. Hinc non Heroës modo & reges & sapientes, sed & mendici & insimæ fortis homines nec non stulti recte cognoscendi. Hinc non modo palatia & amplissimæ aedes visitandæ, sed casæ, sed officinæ, quin carceres. Hinc

con-

consuetudo quædam & commercium etiam cum malis morum pictori non est fugiendum. Hinc, ut paucis rem expediam, experientiam vitae ducem ubique sequamur oportet. Fuit eadem hæc experientia, qua Aristoteli veluti digito monstravit & juvenum & senum mores. Fuit illa quæ Homerum inspiravit, unde apud illum exstitit Achilles:

*impiger, iracundus, inexorabilis, acer
jura sibi negans nata nihil non arrogans armis.*

Nisi alias Suecanus Horatius verius characterem Achillis his expresserit

*Så öppen som den rymd, der dagens stjerna skrider,
så öppen är hans själ, han klagar då han lider,
förflyter sit förtryck, och hämnas, om han kan.*

Hæc lyram Flacco porrexit canenti:

*Reddere qui voces jam scit puer & pede certo
signat humum, gestit paribus colludere & iram
colligit ac ponit temere, & mutatur in horas.
Imberbis juvenis, tandem custode remoto
gaudet equis canibusque & aprici gramine cam-
pi &c.*

Experientia denique fuit quæ Moliero penam porrexit, cuius acutissimo apice nares pupigit vitiorum; cuius pluma leviter sed moleste tamen stultitarum quarumvis labia titillavit.

Sed